

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.9

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i4\(39\).912](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i4(39).912)

П. Г. Висоцький
orcid.org/0000-0001-8222-1103
ад'юнкт
Академії Державної пенітенціарної служби

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАКТОРІВ ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Варто зазначити, що питанням причин та умов вчинення кримінальних правопорушень військовослужбовцями кримінологія приділяє особливу увагу. Це зумовлюється тим, що злочинність та її причини й умови вважаються ключовими елементами предмета кримінології, тож, відповідно, під час дослідження самовільного залишення військової частини або місця служби важливо сформулювати якомога більше обставин, що безпосередньо визначають зміст і структуру самовільного залишення військової частини або місця служби [1, с. 60]. Особливо актуальним є дослідження факторів самовільного залишення військової частини або місця служби, оскільки саме вони найтісніше пов'язані з процесом проходження військової служби особою.

Метою статті є з'ясування чинників самовільного залишення військової частини або місця служби.

Наразі в науці існує чимало підходів до класифікації факторів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби. Однак з практичного аспекту найбільш оптимальним є виокремлення таких різновидів факторів вчинення кримінального правопорушення: 1) соціально-психологічних; 2) організаційно-управлінських; 3) соціально-економічних; 4) нормативно-правових.

Відзначимо, що соціально-психологічні фактори самовільного залишення військової частини або місця служби є найважливішими, оскільки саме вони здатні викривити ставлення солдатів та військовослужбовців до військової дисципліни, військового порядку, обов'язків несення військової служби, наданої військової присяги, конституційних обов'язків, пов'язаних із захистом Вітчизни, наказів командирів і начальників тощо. До соціально-психологічних факторів самовільного залишення військової частини або місця служби відносять:

- намагання деяких солдатів та військовослужбовців зберегти власне життя, зокрема в умовах проведення АТО/ООС;

- досить низький рівень військової дисципліни;

- неповагу військовослужбовців до наказів Генерального штабу Збройних сил України та безпосередніх військових командирів і начальників;

- досить низький рівень патріотизму в деяких солдатів та військовослужбовців;

- досить низький рівень бойового духу в деяких солдатів і військовослужбовців;

- впевненість деяких солдатів і військовослужбовців у безперспективності оборонної стратегії під час проведення АТО/ООС на сході України;

- заборону на відкриття вогню по сепаратистах ДНР і ЛНР та їхніх бойових позиціях, відповідно до умов Мінських домовленостей;

- політичні міркування деяких військовослужбовців, зокрема й їхнє толерантне ставлення до ідеології керівництва Російської Федерації, так званих ДНР і ЛНР [4, с. 182].

Своєю чергою організаційно-управлінські фактори залишення військової частини або місця служби можна виокремити у декілька груп, а саме:

- проблеми реформування сектора безпеки та оборони держави, які виявляються в: недостатній ефективності управління діяльністю Збройних сил України; нераціональному розподілі та використанні коштів із Державного бюджету, які виділяються державою на сектор безпеки й оборони; несвоєчасному виконанні положень Стратегічного оборонного бюлетеня України, де безпосередньо визначені основні напрями удосконалення Збройних сил України; бюрократизації військової сфери в державі тощо;

- прорахунки в кадровій політиці Міністерства оборони України, які виражаються в: недовості змішаної системи комплектування особового складу Збройних сил України військовослужбовцями одночасно за призовом і за контрактом; призові осіб у процесі часткової мобілізації в 2014–2015 рр., частина з яких не мала мотивації для проходження військової служби та, відповідно, не була патріотично налаштована і характеризувалася досить низьким рівнем моральних та професійних якостей, антигромадською установкою і психічною деформацією, що виражалася в систематичному вживанні ними алкоголю; укомплектованості первинних офіцерських та сержантських посад військовослужбовцями-контрактниками із недостатнім рівнем

військової підготовки і мотивації для сумлінного виконання ними військового обов'язку тощо;

- дуже високий рівень корупції у військовій сфері. Корупція переважно й заважає реформувати армію та покращувати різноманітні види забезпечення особового складу Збройних сил України, що в результаті призводить до зменшення вмотивованості військовослужбовців під час проходження військової служби, погіршує їх ставлення до неї та підштовхує до вчинення кримінальних правопорушень [2, с. 4];

- недоліки в реформуванні та діяльності органів військової юстиції: ліквідація військових судів, відповідно до судової реформи в 2010 р.; ліквідація військових прокуратур у 2020 р.; позбавлення прокуратури функції загального нагляду; нестворення нового органу військової юстиції; гуманна каральна політика судів стосовно винних у вчиненні самовільного залишення військової частини або місця служби;

- чинники, які заважають якісному розслідуванню кримінальних правопорушень: труднощі слідчих у розслідуванні кримінальних правопорушень, що мають суміжний характер із самовільним залишенням військової частини або місця служби; складність доставляння затриманого підозрюваного військовослужбовця до слідчого судді для обрання йому запобіжного заходу через велику відстань від місць постійної дислокації військових частин у центральних або західних областях України до судів Донецької або ж Луганської областей, що становить від 850 до 1 288 км;

- недоліки організації несення військової служби: прорахунки в роботі сержантсько-старшинського та офіцерського складу Збройних сил України, зокрема непрофесіоналізм військовослужбовців, недостатня військова підготовка, відсутність організаційно-управлінських якостей, низький рівень морально-етичних якостей тощо; наявність у деяких підрозділах Збройних сил України випадків позастатутних відносин між військовослужбовцями;

- поширення алкоголізму та наркоманії. Саме алкоголізм серед військовослужбовців є причиною так званих небойових втрат, зокрема розстрілів товаришів по службі, необережного поводження зі зброєю, що призвело до смерті, каліцтва, дорожньо-транспортних пригод тощо. Більшість з наведених дій вчиняються військовослужбовцями у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння;

- недостатній рівень професіоналізму Генерального штабу Збройних сил України, який особливо виражається у військово-тактичній безграмотності військового командування. Це безпосередньо призвело до великих втрат особового складу Збройних сил України під час боїв під Ловкайськом та Дебальцевим. Так, недовіра та невпевненість великої кількості військовослужбовців у діях Генерального штабу Збройних сил України зумовили реалізацію злочинної мотивації на са-

мовільне залишення військової частини чи місця служби або ж на безпосередньо дезертирство;

- недоліки у військово-ідеологічній підготовці та психологічній роботі з особовим складом Збройних сил України: низький рівень патріотизму та бойового духу в деяких військовослужбовців; незадовільна державна ідеологічна політика; відсутність або ж неповнота інформаційного та пропагандистського забезпечення, військово-патріотичного виховання, культурно-просвітницької роботи серед військовослужбовців, захисту особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу; відсутність у Збройних силах України впродовж тривалого часу (до 2017 р.) служби військового духовенства (капеланської служби) [3, с. 304–305];

- неякісний рівень здійснення демократичного цивільного контролю за воєнною організацією, що безпосередньо знаходить свій вияв у недовісті інститутів громадянського суспільства стосовно моніторингу та контролю роботи центрального апарату Міністерства оборони України, зокрема оцінки ефективності його діяльності, правильності й прозорості прийнятих управлінських рішень тощо [4, с. 182–183].

На нашу думку, організаційно-управлінські фактори самовільного залишення військової частини або місця служби можна усунути завдяки належній роботі керівництва Міністерства оборони України. Зокрема, викоренення вищезначених причин можливе завдяки посиленню дисципліни в армії та відповідальності за вчинення різних правопорушень. Тільки в такому разі можливе зменшення випадків самовільного залишення військової частини або місця служби.

До соціально-економічних факторів вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби належать такі, як:

- невиконання взятих державою на себе зобов'язань із гідного грошового забезпечення військовослужбовців Збройних сил України;

- незадовільне речове, продовольче та медичне забезпечення солдатів і військовослужбовців;

- недостатній рівень грошового забезпечення військовослужбовців-контрактників [5, с. 63];

- неналежний рівень житлового, побутового, матеріально-технічного забезпечення військовослужбовців [6, с. 15].

Нормативно-правові фактори стосуються недосконалості законодавства, а саме: прогалин, колізій та дублювання положень великої кількості нормативно-правових актів у сфері нормативно-правового забезпечення діяльності Збройних сил України, порядку проходження військової служби, а також неточностей кримінального і кримінально-процесуального законодавства. Серед нормативно-правових причин та умов самовільного залишення військової частини або місця служби можемо виокремити такі:

– скасування функцій загального нагляду прокуратури;

– нечітке визначення у ст. 407–409 Кримінального кодексу України терміна «особливий період» із нечітким терміном його дії;

– досить легкі санкції, передбачені за вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби;

– відсутність Закону «Про військову поліцію»;

– недосконалість законодавства щодо організації розшуку військовослужбовців, які залишили військову частину або місце проходження військової служби;

– недосконалість конструкції ст. 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо строків проходження служби різними категоріями військовослужбовців тощо [4, с. 184].

Загалом усі ці фактори призводять до збільшення кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК України.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження можемо дійти висновку, що найбільш поширеними факторами самовільного залишення військової частини або місця служби є: 1) соціально-психологічні; 2) організаційно-управлінські; 3) соціально-економічні; 4) нормативно-правові. Безперечно, кожен із вищезазначених чинників має важливе практичне значення, оскільки вони демонструють ті причини й умови, які лягли в основу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 Кримінального кодексу України.

Література

1. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 295 с.
2. Олійник О.М. Запобігання незаконному використанню бюджетних коштів у Збройних силах України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.
3. Потапчук Є.М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців : монографія. 2004. 322 с.
4. Артеменко О.М. Детермінація злочинів проти порядку проходження військової служби. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 181–185.
5. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 р.». Київ : НІСД, 2017. 928 с.
6. Біла книга-2013: Збройні сили України / Міністерство оборони України ; Генеральний штаб Збройних сил України. Київ, 2014. 75 с.

Анотація

Висоцький П. Г. Криминологічна характеристика факторів вчинення військовослужбовцем самовільного залишення військової частини або місця служби. – Стаття.

У сучасній юридичній науці існує чимало підходів до класифікації факторів вчинення військовослужбовцем самовільного залишення військової частини або

місця служби. Саме тому в статті досліджуються фактори такого вчинення й аналізуються їх специфічні особливості.

Визначено, що фактори вчинення військовослужбовцем самовільного залишення військової частини або місця служби як військового кримінального правопорушення найбільш оптимально розподіляти на чотири різновиди: 1) соціально-психологічні; 2) організаційно-управлінські; 3) соціально-економічні; 4) нормативно-правові.

У статті досліджено кожен із вищезазначених чинників самовільного залишення військової частини або місця служби, зокрема визначено їх властивості, причини й умови, за яких ці фактори можуть бути застосовані. Також проаналізовано їх вплив на вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби і визначено, що лише в сукупності вищезазначені чинники мають дійсно важливий вплив на вчинення такого кримінального правопорушення.

У процесі проведення дослідження цих факторів визначено, що саме соціально-психологічні чинники самовільного залишення військової частини або місця служби вважаються найбільш важливими, оскільки вони здатні викривити ставлення солдатів і військовослужбовців до військової дисципліни, військового порядку, обов'язків несення військової служби, наданої військової присяги, конституційних обов'язків, пов'язаних із захистом Вітчизни, наказів командирів та начальників тощо. При цьому в статті зазначено, що не слід недооцінювати й інші фактори самовільного залишення військової частини або місця служби.

В результаті проведеного дослідження та комплексного аналізу кожного з факторів самовільного залишення військової частини або місця служби визначено, що кожен із них має важливе практичне значення, оскільки ці чинники демонструють ті причини й умови, які лягли в основу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: самовільне залишення, військова частина, фактори, причини, умови.

Summary

Vysotsky P. G. Criminological characteristics of the factors committed by a serviceman to leave a military unit or place of service. – Article.

In modern legal science, there are a number of approaches to the classification of factors of voluntary departure from a military unit or place of service. That is why, in this scientific article the factors of the serviceman's leaving the military unit or place of service are investigated and their specific features are analyzed accordingly.

It is determined that the factors of a serviceman's voluntary leaving of a military unit or place of service as a military criminal offense are most optimally divided into four types: 1) socio-psychological; 2) organizational and managerial; 3) socio-economic; 4) regulatory.

The scientific article examines each of the above factors of leaving a military unit or place of service, in particular, identifies their properties and the reasons and conditions under which these factors can be applied. The influence of the above-mentioned factors on the commission of leaving a military unit or place of service is also analyzed and it is determined that only in the aggregate the above-mentioned factors have a really important influence on the commission of this criminal offense.

In the process of studying the above factors, it was determined that the socio-psychological factors of leaving

the military unit or place of service are considered the most important, because the above factors can distort the attitude of soldiers and servicemen to military discipline, military order, military service, military oath, constitutional duties related to the defense of the Fatherland, orders of commanders and chiefs, etc. At the same time, this scientific article states that other factors of leaving a military unit or place of service should not be underestimated.

As a result of research and comprehensive analysis of each of the factors of leaving the military unit or place of service, it is determined that each of the above factors is of great practical importance because they demonstrate the causes and conditions that formed the basis of a criminal offense under Article 407 of the Criminal Code.

Key words: unauthorized abandonment, military unit, factors, reasons, conditions.